

Türkiye’de Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Yrd. Doç. Dr. Özlem AYVAZ KIZILGÖL

Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF, Ekonometri Bölümü, BALIKESİR

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’de eğitim alanında yaşanan cinsiyet ayrımcılığının yoksulluk üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmadaki veriler Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2008 yılı Hanehalkı Bütçe Anketinden alınmıştır. Uygulamada logit regresyon yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlar; hanehalkı reisi erkek olanların kadın olanlara, hanehalkı reisi okuryazar olanların okuryazar olmayanlara ve kentlerde oturan hanehalklarının kırsal alanlarda oturanlara göre yoksulluk olasılıklarının daha az olduğunu göstermiştir. Ayrıca, hanehalkı reisinin yaşı, kadınların okuryazar olanlarının erkeklerin okuryazar olanlarına oranı, 10 yıldan fazla eğitim almış kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranı ve kadınların kazancının erkeklerin kazancına oranı arttığında yoksulluk olasılıkları azalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitimde cinsiyet eşitsizliği, Yoksulluk, Logit regresyon yöntemi

Jel Sınıflaması: I29, I32, C25

The Impact Of Gender Inequality In Education On Poverty In Turkey

ABSTRACT

In this paper, the impact of gender inequality in education on poverty is investigated. The data used in the study were taken from the 2008 Household Budget Survey of Turkish Statistical Institute (TURKSTAT). Logit regression method was used in the application. Results illustrate that there is a less probability of poverty for the household heads those are male, literate and living in urban areas compared respectively with the household heads those are female, illiterate and living in rural areas. Furthermore, the probabilities of poverty decreases when the age of the household head, female-male literacy ratio, female-male ratio of 10 years and above of schooling and female-male ratio of earners increases.

KeyWords: Gender inequality in education, Poverty, Logit regression method.

Jel Classification: I29, I32, C25

I. Giriş

Bir ülkenin refahı, o ülkede yaşayan bireylerin sürekli ve iyi eğitim almasına bağlıdır. Bilgi ve beceriler, bir ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına eklenen katma değerlerdir. Günümüzün dünyası bilgi tabanlı bir topluluktur ve rekabetin yoğunlaşmasıyla, eğitim hiçbir zaman olmadığı kadar önem kazanmıştır. Eğitim, ekonomik ve toplumsal bölüşüm süreçlerinde en belirleyici unsurlardan biridir. Hem bireysel hem de toplumsal gelişmeye ve ekonomik büyümeye büyük bir katkı sağlamaktadır (Alpaydın, 2008: 50). Kısacası, kalkınma ve büyümenin temelinde eğitim yer almaktadır. Ayrıca, eğitim kişilerin toplumsal statülerini değiştirebilmesi için ciddi imkânlar sağlar.

Eğitim sistemi toplumsal cinsiyet kalıplarının aşılmasında önemli bir role sahiptir. Kadınlar için hayatın temel alanları olan eğitim, çalışma hayatı, siyaset ve karar alma mekanizmalarına katılım açısından fırsat eşitliğinin sağlanamadığı

görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim fırsatlarından kadın ve erkeğin eşit ölçülerde faydalanamamaları, bir insan kaynağı olarak, kadının gerek teknolojik gerekse verimlilik artışına katkısını zayıflatarak, büyüme ve kalkınmaya olan etkisini azaltmakta ve kadınların yoksulluğun birincil aktörü haline gelmesine neden olmaktadır (Özpolat ve Yıldırım, 2009: 3). Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin mevcut fikirler de önemli bir engel oluşturmaktadır. Kadın rollerine ilişkin geleneksel normlar ve değerler kızları okuldan uzaklaştırmaktadır. Kızların çok erken yaşlarda evliliğe zorlandığı durumlarla karşılaşmaktadır. Bu açıdan ortaya çıkan başka bir engel de, gelir düzeyinin düşük olmasıdır. Gelir düzeyi düşük aileler çocuklarını okula göndermekte zorluklarla karşılaşmakta ve eğitim konusundaki tercih erkek çocuktan yana kullanılmaktadır. Eğitim alanında bu cinsiyet farkının giderilmesi ve kadınların eğitim düzeyinin güçlendirilmesi, kadınların gelişimine ve refahına katkıda bulunmaktadır (KSGM, 2008: 30).

Gelir dağılımı dengesinin sağlanması ve yoksullukla mücadelede de eğitimin önemi ön sıralarda yer almaktadır. Yoksulluk toplumsal eşitsizliklerin bir sonucu olduğundan toplumsal cinsiyetlerin, özellikle toplumda kadınların, var olan toplumsal eşitsizliklerden toplum içinde daha fazla pay aldıkları ve fırsat eşitliklerini kültürel ve toplumsal değerler ve normlar karşısında kaybettikleri, daha derin ve daha yoğun bir yoksullukla karşı karşıya kaldıklarına dayanarak geliştirilmiş bir kavramdır (DPT, 2001: 105). Yoksulluk çalışmalarında eğitime değişik işlevler yüklenmektedir. Yoksullukla mücadele konusunu ele alan çalışmalar, yoksullar için eğitimi vazgeçilemez bir politika aracı olarak işaret etmektedir. Özellikle Dünya Bankası tarafından yapılan çalışmalarda bu durum açıkça belirtilmiştir (World Development Report, 2001). Diğer taraftan, yoksullukla eğitim arasında karşılıklı bir ilişki mevcuttur. Eğitim yoksulluğu, yoksulluk eğitimi etkilemekte ve aralarında kısır döngü şeklinde ifade edilebilecek bir ilişki söz konusu olmaktadır. Yoksulluk arttıkça eğitim imkânlarına erişim azalmakta, eğitim düzeyi düştükçe de yoksulluk artmaktadır.

Eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların içerisinde ekonomik büyüme üzerinde cinsiyet eşitsizliğinin etkisini inceleyen birkaç çalışma mevcuttur. Barro ve Lee (2001) çalışmalarında, kadın ve erkek eğitimi arasındaki açığın geri kalmışlık olarak görülebileceğini ve bu sonucun düşük ekonomik büyüme ile ilişkilendirilebileceğini ortaya çıkarmışlardır. Özpolat ve Yıldırım (2009), kadınların okuma yazma oranları, kadınların bileşik okullaşma oranları, kadınların ekonomik aktiviteye katılım oranları, yatırım/GSMH ile ülkelerin kişi başına ekonomik büyüme oranları arasındaki ilişkiyi yatay kesit yöntemi ile ortaya koymuşlardır. Kadınların okuma yazma oranları arttıkça kişi başına düşen gelir oranının arttığını bulmuşlardır. Okuma yazma oranlarındaki sonuç okullaşma oranları için de geçerlidir. Kadınlar için okullaşma oranları arttıkça kişi başına düşen gelir seviyesi de artmaktadır. Chaudhry ve Rahman (2009), eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin, Pakistan’da kırsal yoksulluk üzerindeki etkisini

araştırmışlardır. Eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin yoksulluk üzerinde ters etki yarattığını tespit etmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de eğitimde yaşanan cinsiyet ayrımcılığının hanelerin yoksulluğu üzerindeki etkisini araştırmaktır. Yapılan çalışmalar genellikle eğitimin, gelir ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ortaya koymaya yöneliktir. Eğitimde cinsiyet ayrımı bazında, özellikle kadınlar ile ilgili eğitim değişkenlerinin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkilerini dikkate alan çalışmalar da vardır. Ancak eğitimde görülen cinsiyet eşitsizliğinin yoksulluğu nasıl etkilediğine dair çok az çalışma mevcuttur. Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’de eğitim alanında cinsiyet ayrımı üzerinde durulmuş; üçüncü bölümünde, veri seti ve kullanılan değişkenler ile yöntemler açıklanmış; dördüncü bölümünde, uygulamada elde edilen sonuçlar verilmiş ve yorumlanmış; son olarak beşinci bölümünde değerlendirmeye yer verilmiştir.

II. Türkiye’de Eğitim Açısından Cinsiyet Ayrımı

Eğitim, kısa dönemde gelirin tüketilmesine yol açtığı için tüketim özelliğine sahiptir. Diğer taraftan, uzun dönemde daha iyi yaşam koşulları ve daha fazla gelir elde edilmesini sağladığı için yatırım özelliğine sahiptir (Özpolat ve Yıldırım, 2009: 7). Eğitim, kadınların ekonomik kalkınmadaki rolünü belirleyen ve onların istihdama tam katılımına yardımcı olan en önemli faktördür. Eğitim işgücünün verimliliğini arttırmakta, aile gelirini yükselterek yoksulluğun azaltılmasını sağlamakta, sağlık ve beslenmeyi geliştirmekte, doğurganlığı azaltmakta ve dolayısıyla bir ülkenin toplumsal ve siyasal gelişimine katkıda bulunmaktadır (Palaz, 2005: 322).

Bir toplumun eğitim düzeyinin ölçülmesinde çeşitli kriterler ve yöntemler kullanılmaktadır. Ortalama eğitim süresi, okur-yazarlık oranı ve okullaşma oranı eğitim düzeyinin ölçülmesinde en çok kullanılan kriterlerden bazılarıdır. Ortalama eğitim süresi, bir ülke nüfusunun genel eğitim durumunu gösteren en önemli kriterlerden biridir. Bu kriter, hem nüfusun genel olarak eğitim düzeyini göstermekte hem de eğitim düzeyinin niteliğini içermektedir. Özellikle okuma yazma oranları ve okullaşma oranı ile birlikte ifade edildiğinde ülkelerin eğitimleri ile ilgili güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. Okur-yazarlık oranı da en önemli kriterlerden biridir. Bu oran genel olarak, eğitim düzeyinin ölçülmesinde kullanılmakla birlikte, eğitimin niteliğini göstermesi bakımından tek başına çok fazla bir anlam ifade etmemektedir. Bu nedenle, çoğu zaman okul çağındaki nüfusun ne kadarlık bir bölümünün okula devam ettiğini gösteren okullaşma oranı ile birlikte kullanılmaktadır. Böylelikle nüfusun bir bölümü (okul çağındaki nüfus) okullaşma oranı ile diğer kısmı ise okur-yazarlık oranı ile ölçülerek, nüfusun genel eğitim durumunun tespiti yapılmaya çalışılmaktadır (Özpolat ve Yıldırım, 2009: 11-12).

Kadın ve erkek arasındaki eğitim açığının en yüksek olduğu ülkeler, gelişmekte olan ülkelerdir. Bu ülkelerde eğitimde cinsiyet eşitsizliği çok yüksek boyutlardadır. Gelişmekte olan ülkelerde eğitimin gelişmiş ülkelerin gerisinde olduğu bilinmektedir. Eğitimin süresi, okuma yazma oranlarının ve okullaşma oranlarının düşük olması ve eğitimin kalitesinin düşüklüğü önemli sorunlardır. Gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye’de de eğitim alanında yaşanan eşitsizlikler hâlen geçerliliğini koruyan önemli bir sorundur. Bu eşitsizliklerin başında ise toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik gelmektedir. Toplumumuzda karar verme mekanizmalarında, girişimcilikte, siyasette ve istihdamda, kısaca yaşamın her alanında görülen, kadınlar aleyhine tabloyu eğitimde de görmek mümkündür (Ulusal ve Yerel Sivil İzleme Grupları 2005 Yılı Değerlendirme Raporu, 2005: 2). İlköğretim kademesinde toplam okullaşma oranı 2007-2008 öğretim yılında %97.4, erkek ve kız çocukları için net okullaşma oranı sırasıyla %98.5 ve %96.1 olarak gerçekleşmiştir. İlköğretim zorunlu olmasına rağmen, okul terkleri önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul terklerinin kız çocukları arasında erkek çocuklarına göre daha yüksek olduğu ve beşinci ve altıncı sınıflarda yoğunlaştığı görülmektedir. 2007-2008 öğretim yılında ortaöğretimde net okullaşma oranı toplamda %58.6, erkek çocukları için %61.2 ve kız çocukları için %55.8 olarak belirlenmiştir. Temel eğitim ve ortaöğretim sürecini tamamlayan kadınlar için yüksek öğretime giriş nispeten daha az sorun teşkil etmektedir. Yükseköğretimde net okullaşma oranına bakıldığında, 2007-2008 öğretim yılında %20.1 olduğu görülmektedir. Kadınlar açısından bu oranın 2007-2008’de %18.7 olduğu dikkati çekmektedir (KSGM, 2008: 28-29). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP)’nin 2009 yılı İnsani Gelişme Raporuna göre Türkiye’de yetişkin okuma yazma oranı kadınlarda %81.3, erkeklerde %96.2, kadınların ortalama geliri satın alma gücü paritesine göre 5.352 \$, erkeklerin 20.441 \$’dır (UNDP, 2009 Human Development Report). Genele bakıldığında, okuma yazma bilmeme oranı her iki cinsiyet içinde “genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına”, “kentsel nüfustan kırsal nüfusa” ve “Batı bölgelerden Doğu bölgelerine” gidildiğinde, artış sergilemektedir. Ancak, bu değişkenlerin her koşulda kadınlar üzerindeki etkisi erkekler üzerindeki etkisinden daha büyük olmaktadır (KSGM, 2008: 27). Türkiye’de kadınların eğitim düzeyi hâlâ çok düşüktür ve bu durum önemli bir toplumsal sorun oluşturmaktadır.

Yoksulluk, bütün insanlık için temel bir sorun olmakla beraber, çoğunlukla kadınlar tarafından yaşanan bir olgudur. Yoksulluk içinde yaşayan kadınların sayısı son yıllarda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde erkeklere oranla büyük artış göstermiştir. Yoksulluğun kadınları daha fazla etkilemesi ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkelere, ekonomik ve sosyal dönüşümün sonucu olarak son zamanlarda önemli bir sorun haline gelmiştir. Ekonomik unsurlara ek olarak, cinsiyet rollerinin katılığı, kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarına katılımının azlığı, düşük eğitim düzeyleri, düşük okuryazarlık oranları ve üretim kaynaklarına kısıtlı ulaşım özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınları yüksek

yoksulluk riskleriyle karşı karşıya bırakılmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı bakış açısının ana görüş olarak tüm ekonomik analiz ve planlamalara yeterince yansıtılmaması ve yoksulluğun yapısal nedenleriyle yeterli düzeyde mücadele edilmemesi de bu duruma katkıda bulunan etkenlerdir (KSGM, 2008: 42; www.ak-der.org/images/istatistik_basortusu_78.doc). Ekonomik katılım ve fırsatlar, eğitim düzeyi, sağlık ve siyasi güç açısından kadın ve erkek arasındaki fark Türkiye’de belirgin düzeydedir. Kadınlarla ilgili veriler, kadınların siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda iyi konumda olmadığını ortaya koymaktadır. Yoksulluk riskiyle ve dolayısıyla sosyal dışlanmayla en fazla karşı karşıya kalan kesim, tarım sektörü ile geçici ve güvencesi olmayan işlerde çalışan, eğitimsiz bireyler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve özürllüdür. Türkiye’de kadınlar bu gruplar içinde en dezavantajlı konumdadır (KSGM, 2008a: 12).

TÜİK’in 2008 yılı yoksulluk analizi sonuçlarına göre Türkiye’de kadınların yoksulluk oranları erkeklere göre daha yüksektir. Türkiye genelinde kadınların yoksulluk oranı %17.52, erkeklerin yoksulluk oranı %16.70’dir. Ancak eğitim hesaba katıldığında, toplumsal cinsiyet farklılıklarının azaldığı, yok olduğu ve hatta tersine döndüğü görülmektedir. Örneğin, 2008 yılında okuryazar olmayıp bir okul bitirmeyen erkeklerin yoksulluk oranı %30.77 iken, aynı durumdaki kadınların yoksulluk oranı %30.31’dir. Lise mezunu erkeklerin ve kadınların yoksulluk oranı sırasıyla %6 ve %5.11’dir. Yüksekokul, üniversite ve daha üstü eğitilmiş erkeklerin yoksulluk oranı %0.88, kadınların yoksulluk oranı %0.43’dür. Ayrıca eğitim durumu ve yoksulluk arasında ters orantı vardır. Eğitim durumu yükseldikçe yoksulluk oranları önemli ölçüde azalmaktadır. İlköğretim mezunlarının ilköğretim mezunlarına oranla daha yoksul oldukları görülmektedir. Bu durum ilköğretim mezunlarının daha genç yaşlarda olmaları ile açıklanabilir. Yüksekokul ve üniversite mezunlarında yoksulluk düzeyi en düşük seviyesindedir (TÜİK, 2008 yılı yoksulluk çalışması sonuçları, www.tuik.gov.tr).

Cinsiyet ayrımcılığının yoksulluk üzerindeki etkilerinin önemini kabul eden UNDP, bu bağlamda cinsiyet boyutunu da değerlendirmeye almış ve “Cinsiyetle İlgili İnsani Gelişme İndeksini (Gender Related Development Index-GRDI)” geliştirmiştir. GRDI, cinsiyete dayalı kadınlar aleyhine ayrımcılığın bir göstergesi olarak ortaya konmaktadır. Bu indeks şu kriterler esas alınarak hesaplanmaktadır (UNDP, 2009 Human Development Report):

- Ortalama yaşam beklentisi,
- Eğitim,
- Kadın ve erkek okuma-yazma oranı
- Kadın ve erkek okullaşma oranı
- Ortalama Gelir Düzeyi (Kazanılan gelir içerisinde kadın ve erkeğin payı)

Türkiye’nin cinsiyet ayrımcılığı açısından dünya ülkeleri arasındaki yerini görebilmek için GRDI’ya bakmakta fayda vardır. Türkiye 2003 yılında 0.742 olan GRDI değeriyle 177 ülke içinde 70. sırada yer almaktadır (UNDP, 2005 Human Development Report). 2005 yılında bu endeksin 0.763 olduğu ve Türkiye’nin 79. sırada bulunduğu görülmektedir (UNDP, 2007/2008 Human Development

Report). 2008 yılında 0.621 GRDI ile 77. sırada yer almaktadır (UNDP, 2009 Human Development Report). Bu veriler Türkiye’nin diğer ülkelere göre oldukça geride kaldığını göstermektedir.

III. Veriler ve Kullanılan Yöntem

Çalışmada kullanılan veriler TÜİK’in 2008 yılı Hanehalkı Bütçe Anketinden (HBA) alınmıştır. Veri setinde 8640 hanehalkı mevcuttur ve bu çalışma konuyu hanehalkı bazında ele almıştır. Kullanılan değişkenler ve açıklamaları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlerin Tanımlanması

Bağımlı Değişken	Açıklaması
hhyoksul	Hanehalkı yoksul ise 1 Hanehalkı yoksul değil ise 0
Bağımsız Değişkenler	
hhb	Hanehalkı Büyüklüğü
kent	Hanehalkı kentte yaşıyor ise 1 Hanehalkı kırdaki yaşıyor ise 0
hhrcins	Hanehalkı reisi erkek ise 1 Hanehalkı reisi kadın ise 0
hhregitim	Hanehalkı reisi okuryazar ise 1 Hanehalkı reisi okuryazar değil ise 0
hhryas	Hanehalkı reisinin yaşı
kadnerkek	Hanedeki kadın sayısının erkek sayısına oranı
okurkadnerkek	Hanede kadınların okuryazar olanlarının erkeklerin okuryazar olanlarına oranı
kızıerkek6-14	6-14 yaşlarında okula kayıtlı olan kızların sayısının erkeklerin sayısına oranı
kızıerkek15-24	15-24 yaşlarında okula kayıtlı olan kızların sayısının erkeklerin sayısına oranı
kadnerkek10yıl	10 yıldan fazla eğitim alan kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranı
kadnerkek17yıl	17 yıldan fazla eğitim alan kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranı
gelirkadnerkek	Kadınların kazancının erkeklerin kazancına oranı
arsayasahip	Hanehalkı arsaya sahip ise 1 Hanehalkı arsaya sahip değil ise 0
malvarlığı	Hanehalkının malvarlığı var ise 1 Hanehalkının malvarlığı yok ise 0

Bağımlı değişken, eşdeğer fert başına tüketim harcaması kullanılarak hesaplanan göreceli yoksulluk sınırına göre yoksul olan veya yoksul olmayan hanehalklarıdır. Literatürde yoksulluğun analiz edilmesinde refah seviyesi belirleyici rol oynamaktadır. Bireylerin ya da hanehalklarının refah seviyelerinin

belirleyicisi ise gelirleri veya tüketim harcamalarıdır. Bu çalışmada tüketim harcamasının kullanılmasının nedeni, orta/uzun dönem yoksulluk analizlerinde tüketim harcaması verisinin daha gerçekçi sonuçlar vermesidir. Alan uygulamasında harcama kestirimleri her zaman gelirden daha yüksek kaliteye sahip olarak elde edilmektedir.

Hanehalklarının tüketim harcamalarına göre yoksulluk durumlarının ve refah düzeylerinin birbirleriyle karşılaştırılabilmesi için, hanehalkı kompozisyonları çeşitli açılardan değerlendirilmektedir. Kişi başına tüketim harcaması, fert sayısı fazla olan hanehalklarının yoksulluğunun fazla çıkmasına yol açmaktadır. Eşdeğerlik ölçekleri dikkate alınarak hesaplanan hanehalkı refah düzeyleri ise en iyi ölçümlerden birisidir. Hanehalkı üyeleri arasındaki farklılıkları göz önünde bulunduran eşdeğerlik ölçekleri, her bir hanehalkı büyüklüğünün kaç yetişkine denk olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, hanelerin kaç eşdeğer fertten meydana geldiğini belirlemektedir (www.tuik.gov.tr). Bu çalışmada yenilenmiş OECD eşdeğerlik ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğe göre bir hanede eşdeğer fert başına tüketim harcaması şu şekilde hesaplanmaktadır (Gürsel vd., 2000: 36):

Eşdeğer Fert Başına Tüketim Harcaması= $HH \text{ Tüketim Harcaması} / [1+(0.5*(\text{Yaşı 14 ve daha büyük olanların sayısı}-1) + 0.3*(\text{Yaşı 14'den küçük olanların sayısı}))]$

Bağımlı değişkenin oluşturulmasında ayrıca göreceli yoksulluk sınırından faydalanılmıştır. Göreceli yoksulluk; bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Göreceli yoksulluğun ölçümünde kullanılan kriter, hanehalkının medyan tüketim harcaması değerinin %50'sidir (www.tuik.gov.tr; Dayıoğlu, 2007: 85). Hanehalklarının tüketim harcamaları hanelere göre sıralanarak medyan tüketim harcaması bulunmakta ve bu değer %50'si alınarak göreceli yoksulluk sınırı bulunmaktadır. Tüketim harcaması bu sınırın altında olan haneler yoksul sayılmaktadır.

Çalışmada iki durumlu (yoksul olan ve yoksul olmayan hanehalkı) bağımlı değişkenin oluşturulmasında öncelikle hanehalklarının aylık tüketim harcamaları belirlenmiş, bunlar 2008 yılının Tüketici Fiyatları Endeksiyle reel hale getirilmiştir. Daha sonra her bir hanehalkı için eşdeğer fert başına reel aylık tüketim harcamaları hesaplanmıştır. Bu verilerin medyan değerinin %50'si alınarak göreceli yoksulluk çizgisi oluşturulmuştur. Eşdeğer fert başına tüketim harcaması göreceli yoksulluk çizgisinden küçük olan yani yoksul olan hanehalklarına 1, büyük olan yani yoksul olmayan hanehalklarına 0 değeri verilmiştir. Tablo 1'deki açıklayıcı değişkenler içerisinde hanehalkının arsa sahipliği değişkeni; hanehalkının tarla, bağ, sera veya arsası varsa 1, yoksa 0 değeri verilerek belirlenmiştir. Malvarlığı değişkeni oluşturulurken; evi, arabası, müstakil konutu, apartmanı, yazlığı, tarlası, bağı, serası, arsası, dükkanı, oteli, yıllık temettü geliri, yıllık menkul değerlerden elde edilen faiz ve nema geliri, yıllık döviz hesabından elde edilen faiz veya yıllık banka hesabından elde edilen faiz geliri varsa 1, yoksa 0 verilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler çalışmanın

sonunda Tablo 2’de yer almaktadır. Teori ve literatür açısından değişkenlerin beklenen işaretleri incelendiğinde, kadın sayısının erkek sayısına oranı ve hanehalkı büyüklüğü yoksulluk üzerinde pozitif etkisi olan değişkenlerdir. Kadınların okuryazar olanlarının erkeklerin okuryazar olanlarına oranı, 6-14 yaşlarında okula kayıtlı olan kızların sayısının erkeklerin sayısına oranı, 15-24 yaşlarında okula kayıtlı olan kızların sayısının erkeklerin sayısına oranı, 10 yıldan fazla eğitim alan kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranı, 17 yıldan fazla eğitim alan kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranı, kadınların kazancının erkeklerin kazancına oranı, hanehalkı reisinin eğitim durumu ve hanehalkı reisinin yaşı hanehalkının yoksulluğunu negatif yönde etkilemektedir.

IV. Ampirik Sonuçlar

Türkiye’de eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin hanelerin yoksulluğu üzerindeki etkisinin araştırılmasında logit regresyon yöntemi kullanılmıştır. Beş ayrı model ile tahminleme yapılmış ve her bir model için marjinal etkiler hesaplanmıştır. Tahmin sonuçları Tablo 3’de verilmiştir. 17 yıldan fazla eğitim alan kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranı değişkeni modellere alınmamıştır, çünkü bu değişken ile modeller hesaplanamamaktadır. Birinci modelde hanehalkı reisinin cinsiyeti, eğitimi, yaşı, kadınların okuryazar olanlarının erkeklerin okuryazar olanlarına oranı, hanehalkının arsaya sahip olması ve kent değişkenine ait katsayıların işaretleri beklenildiği gibi negatif yönde, hanehalkı büyüklüğü ile kadın sayısının erkek sayısına oranının işareti ise pozitif yöndedir. Hanehalkı reisi erkek olanların kadın olanlara göre, okuryazar olanların okuryazar olmayanlara göre, arsaya sahip olan hanelerin arsası olmayanlara göre, kentlerde oturanların kırsal alanda oturanlara göre yoksulluk olasılıkları daha azdır. TÜİK’in 2008 HBA verileri ile yaptığı yoksulluk çalışmasına bakıldığında, 2008 yılında erkeklerin yoksulluk oranı %16.70, kadınların yoksulluk oranı %17.52’dir. TÜİK’e göre 2008 yılında okuryazar olmayan bireylerin yoksulluk oranının %39.59, ilkokul mezunlarının %13.44, ortaokul mezunlarının %8.34, lise mezunlarının %5.64 ve üniversite mezunlarının %0.71 olduğu görülmektedir. Ayrıca TÜİK 2008 yılında kentsel bölgelerde yoksulluk oranını %9.38, kırsal bölgelerde %34.62 olarak hesaplamıştır (TÜİK, 2008 yılı yoksulluk çalışması sonuçları, www.tuik.gov.tr). TÜİK’in analizleri, bu çalışmadaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Erkeklerin yoksulluk oranının daha az olduğu, eğitim düzeyi yükseldikçe yoksulluk oranlarının azaldığı, kentlerde yoksulluk oranlarının daha az olduğu söylenebilir. Birinci modelde, hanehalkı reisinin yaşı arttığında ve kadınların okuryazar olanlarının erkeklerin okuryazar olanlarına oranı arttığında yoksulluk azalırken, hanehalkı büyüklüğü arttığında ve kadın sayısının erkek sayısına oranı arttığında hanelerin yoksulluk olasılıkları artmaktadır. TÜİK’in 2008 yılı yoksulluk analizlerine göre, 1-2 kişilik hanelerde yoksulluk oranı %9.85, 3-4 kişilik hanelerde %8.23, 5-6 kişilik hanelerde %21.14 ve 7’den fazla kişinin yaşadığı hanelerde %37.68’dir (TÜİK, 2008 yılı yoksulluk çalışması sonuçları, www.tuik.gov.tr). Özellikle kişi sayısı

dörtten fazla olduğunda, yoksulluk oranlarının büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir.

İkinci modelde, hanehalkı reisinin cinsiyetine ait katsayı istatistiksel olarak anlamsızdır. Birinci modeldeki değişkenlerden farklı olarak kadınların kazancının erkeklerin kazancına oranı ve hanehalkının malvarlığı %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ve işaretleri beklentileri karşılamaktadır. Yani, hane içerisinde kadınların kazancının erkeklerin kazancına oranı arttığında ve malvarlığı olan hanelerin olmayanlara kıyasla yoksulluk olasılıkları azalmaktadır. İlk modelde de yer alan diğer değişkenlerin katsayıları iktisadi teoriyle uyumludur ve %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Üçüncü modelde, 10 yıldan fazla eğitim alan kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranına ait katsayı, teoride verilen hipotezi desteklemektedir. Başka bir deyişle, 10 yıldan fazla eğitim alan kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranı arttığında, yoksulluk azalmaktadır. Diğer taraftan, kadınların kazancının erkeklerin kazancına oranına ilişkin katsayı negatif olmasına karşın anlamlı değildir. Diğer değişkenler ise anlamlıdır ve teorik beklentilerle örtüşmektedir.

Dördüncü modelde, 6-14 yaşlarında okula kayıtlı olan kızların sayısının erkeklerin sayısına oranı %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olmasına rağmen, pozitif işaretlidir. Bu değişkendeki artış yoksulluğu artırmaktadır ancak bu beklentilere ters düşmektedir. Dördüncü modelde ayrıca hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı reisinin eğitim durumu, kadın sayısının erkek sayısına oranı, kadınların okuryazar olanlarının erkeklerin okuryazar olanlarına oranı, kadınların kazancının erkeklerin kazancına oranı, malvarlığı ve yerleşim yeri değişkenlerine ait katsayılar anlamlı ve istenen işaretlere sahiptir.

Beşinci modelde, diğer modellerde alınmayan 15-24 yaşlarında okula kayıtlı olan kızların sayısının erkeklerin sayısına oranı istatistiksel olarak anlamlı değildir ve işareti beklenenin aksi yöndedir. Bu modeldeki diğer değişkenlere ait katsayılar teoriyi desteklemektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye’de eğitim alanında cinsiyette yaşanan ayrımcılığın yoksulluk üzerinde nasıl bir etkisinin olabileceğinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, hanehalkı reisi erkek olanların kadın olanlara, hanehalkı reisi okuryazar olanların okuryazar olmayanlara göre, arsaya sahip olan hanehalklarının olmayanlara, malvarlığı olan hanehalklarının olmayanlara göre ve kentlerde oturan hanehalklarının kırsal alanlarda oturanlara göre yoksulluk olasılıkları daha azdır. Benzer şekilde, hanehalkı reisinin yaşı, kadınların okuryazar olanlarının erkeklerin okuryazar olanlarına oranı, 10 yıldan fazla eğitim almış kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranı ve kadınların kazancının erkeklerin kazancına oranı arttığında yoksulluk olasılıkları azalmaktadır. Diğer taraftan, hanehalkı büyüklüğü ile kadın sayısının erkek sayısına oranı arttığı

zaman hanelerin yoksullukları da artmaktadır. Bu değişkenlerin tümü teorik beklentileri karşılamaktadır ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak 6-14 yaşlarında okula kayıtlı olan kızların sayısının erkeklerin sayısına oranı ve 15-24 yaşlarında okula kayıtlı olan kızların sayısının erkeklerin sayısına oranı değişkenlerine ilişkin katsayılar istenilen sonuçları vermemiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve yoksullukla mücadelede özellikle yoksul olan kadınlar veya yoksulluk riski taşıyanlar için eğitimin en değerli araçlardan biri olduğu bilinmektedir. Kalkınma sürecinde kadınların önemli bir yeri olduğu kabul edildiğinde, toplumda cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi gerekmektedir. Ülkemizde eğitim alanında yaşanan eşitsizlik, kadınların toplumsal hayata ve işgücüne katılımlarını zorlaştırmaktadır. Bu durumda kadınlar üretimde aktif olarak yer alamamaktadırlar. Diğer yandan, eğitim ekonomik büyümeyi arttırdığı için kadınların eğitim düzeyinin artırılması ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yaratacaktır. Dolayısıyla eğitim kalitesinin artırılması, eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, kadınların örgün ve yaygın eğitime erişimlerinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Kadınların eğitime katılımını sağlayacak, istihdam alanındaki eşitsizliklerini giderecek ve böylece kadınların yoksulluğunu ortadan kaldıracak politikalar geliştirilmelidir. Ayrıca eğitimde cinsiyet ayrımı ve yoksulluk arasındaki ilişkileri ortaya koyan çalışmaların artması bu konuda eksik olan literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ALPAYDIN, Yusuf (2008), “Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri”, *İLEM Yıllık*, 3 (3), 49-64.
- BARRO, Robert J. ve LEE, Jong-Wha (2001), “International Data on Educational Attainment: Updates and Implications,” *Oxford Economic Papers*, 11-32.
- CHAUDHRY, I. Sharif ve RAHMAN, Saeed ur, (2009), “The Impact of Gender Inequality in Education on Rural Poverty in Pakistan: An Empirical Analysis”, *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 15, 1-15.
- DAYIOĞLU, Meltem (2007), “Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Ölçüm Yöntemleri ve Yoksulluğun Belirleyicileri”, *TİSK Akademi*, 1, 83-105.
- DPT, (2001), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, *Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Yayın No: DPT: 2599- ÖİK: 610, Ankara.
- GÜRSEL, Seyfettin, LEVENT, Haluk, SELİM, Raziye ve SARICA, Özlem (2000), *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk -Avrupa Birliği ile Karşılaştırma-*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- İstatistiki Verilere Göre Türkiye’de Kadınların Genel Konumu ve Başörtüsü Yasağının Cinsiyet Endeksinde Etkileri, www.ak-der.org/images/istatistik_basortusu_78.doc (01.02.2009).
- KSGM, (2008), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- KSGM, (2008a), *Kadın ve Yoksulluk*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ÖZPOLAT, Aslı ve YILDIRIM, Metin (2008), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Kadın Eğitimi ve Büyüme İlişkisi”, *Anadolu International Conference in Economics*, June 17-19, 2009, Eskişehir, Turkey.
- PALAZ, Serap (2005), “İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü”, Kar M. ve Taban S. (der), *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma: Kalkınmada Kadının Yeri* içinde, Ankara: Ekin Kitapevi.

TÜİK, 2008 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları. www.tuik.gov.tr (01.02.2011).

TÜİK. www.tuik.gov.tr, (12.10.2009).

Ulusal ve Yerel Sivil İzleme Grupları 2005 Yılı Değerlendirme Raporu, (2005), “Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Projesi”, Yürüten Kuruluşlar: Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER) ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG).

UNDP, (2005), *Human Development Report 2005: International Cooperation at a Crossroads Aid, Trade and Security in an Unequal World*, New York, USA.

UNDP, (2007/2008), *Human Development Report 2007/2008: Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*, New York, USA.

UNDP, (2009), *Human Development Report 2009: Overcoming Barriers: Human Mobility and Development*, New York, USA.

WDR, (2001), *World Development Report 2000/2001 Attacking Poverty*, USA.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Std. Sap.	Ortalama
Eşdeğer fert başına tüketim harcamasına göre yoksul olan ve olmayan hanehalkı		
Hanehalkı yoksul	0.347	0.140
Hanehalkı yoksul değil	0.347	0.860
Hanehalkı Büyüklüğü	1.838	3.894
Yerleşim yeri		
Kent	0.460	0.697
Kır	0.460	0.303
Hanehalkı reisinin cinsiyeti		
Erkek	0.317	0.886
Kadın	0.317	0.114
Hanehalkı reisinin eğitim durumu		
Hanehalkı reisi okuryazar	0.243	0.937
Hanehalkı reisi okuryazar değil	0.243	0.063
Hanehalkı reisinin yaşı	2.506	9.026
Kadın sayısının erkek sayısına oranı	0.945	1.264
Kadınların okuryazar olanlarının erkeklerin okuryazar olanlarına oranı	0.849	1.101
6-14 yaşlarında okula kayıtlı olan kızların sayısının erkeklerin sayısına oranı	0.587	0.375
15-24 yaşlarında okula kayıtlı olan kızların sayısının erkeklerin sayısına oranı	0.324	0.109
10 yıldan fazla eğitim alan kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranı	0.736	0.562
Değişkenler	Std. Sap.	Ortalama
17 yıldan fazla eğitim alan kadınların sayısının erkeklerin sayısına oranı	0.422	0.236
Kadınların kazancının erkeklerin kazancına oranı	0.617	0.179
Hanehalkının arsa sahipliği		
Hanehalkı arsaya sahip	0.442	0.266
Hanehalkı arsaya sahip değil	0.442	0.734
Hanehalkının malvarlığı		
Malvarlığı var	0.397	0.804
Malvarlığı yok	0.161	0.027

Üzerindeki Etkisinin Logit Model Sonuçları

Değişkenler	Model 1				Model 2				Model 3			
	Katsayı		Marjinal Etkiler		Katsayı		Marjinal Etkiler		Katsayı		Marjinal Etkiler	
	β	z	dy/dx	z	β	z	dy/dx	z	β	z	dy/dx	z
sabit	-0.457	-1.730 ^a			-0.309	-0.730			-1.010	-1.870 ^a		
hbb	0.404	21.060 ^a	0.034	20.240 ^a	0.505	16.580 ^a	0.033	14.970 ^a	0.566	11.690 ^a	0.017	8.450 ^a
hhrcins*	-0.541	-3.520 ^a	-0.055	-2.960 ^a	-0.296	-1.010	-0.021	-0.910	-0.961	-2.300 ^a	-0.045	-1.590
hhregitim*	-1.296	-8.130 ^a	-0.172	-5.740 ^a	-1.500	-6.100 ^a	-0.175	-3.980 ^a	-1.712	-4.470 ^a	-0.117	-2.440 ^a
hhryas	-0.054	-3.270 ^a	-0.005	-3.290 ^a	-0.107	-3.760 ^a	-0.007	-3.770 ^a				
kadnmerkek	0.311	5.340 ^a	0.026	5.340 ^a	0.241	2.950 ^a	0.016	2.950 ^a				
okurkadnmerkek	-0.460	-6.720 ^a	-0.038	-6.720 ^a	-0.475	-4.550 ^a	-0.031	-4.520 ^a	-0.367	-2.240 ^b	-0.011	-2.240 ^b
kızkerkek6-14												
kızkerkek15-24												
kadnmerkek10yil									-0.444	-2.200 ^b	-0.014	-2.240 ^b
gelirkadnmerkek					-0.934	-4.080 ^a	-0.060	-4.320 ^a	-0.577	-1.640	-0.018	-1.680 ^a
arsayasahip*												
malvarlığı*	-0.157	-1.750 ^a	-0.013	-1.800 ^a								
kent*	-1.534	-18.490 ^a	-0.168	-15.660 ^a	-1.281	-11.350 ^a	-0.115	-8.860 ^a	-1.174	-5.680 ^a	-0.053	-4.080 ^a
N	7914				4264				2334			
Pseudo R2	0.206				0.219				0.271			
Log likelihood	-2483.843				-1181.372				-407.979			
LR chi2	1287.870				662.570				302.950			
Prob > chi2	0.000				0.000				0.000			
	Model 4				Model 5							
	Katsayı		Marjinal Etkiler		Katsayı		Marjinal Etkiler					
	β	z	dy/dx	z	β	z	dy/dx	z				
sabit	-0.082	-0.170			0.061	0.100						
hbb	0.418	8.450 ^a	0.049	8.260 ^a	0.371	6.700 ^a	0.042	6.520 ^a				
hhrcins*					-0.696	-1.800 ^a	-0.097	-1.510				
hhregitim*	-2.293	-7.100 ^a	-0.458	-6.020 ^a	-1.644	-4.140 ^a	-0.296	-3.180 ^a				
hhryas												
kadnmerkek	0.451	1.850 ^a	0.053	1.850 ^a	0.819	2.190 ^b	0.093	2.190 ^b				
okurkadnmerkek	-1.281	-3.950 ^a	-0.150	-3.930 ^a	-1.046	-2.480 ^b	-0.119	-2.470 ^b				
kızkerkek6-14	0.725	3.770 ^a	0.085	3.760 ^a								
kızkerkek15-24					0.053	0.150	0.006	0.150				
kadnmerkek10yil												
gelirkadnmerkek	-0.610	-1.800 ^a	-0.071	-1.820 ^a								
arsayasahip*												
malvarlığı*	-0.756	-4.030 ^a	-0.102	-3.650 ^a	-0.614	-2.030 ^a	-0.082	-1.790 ^a				
kent*	-1.102	-6.210 ^a	-0.158	-5.390 ^a	-1.338	-5.750 ^a	-0.196	-4.930 ^a				
N	1295				751							
Pseudo R2	0.246				0.221							
Log likelihood	-472.780				-274.450							
LR chi2	307.790				155.540							
Prob > chi2	0.000				0.000							

^a: %1 önem seviyesinde anlamlıdır. ^b: %5 önem seviyesinde anlamlıdır. ^c: %10 önem seviyesinde anlamlıdır. Temel sınıflar: Hanehalkı reisi okuyamaz olmayan, hanehalkı reisi kadın olan, arsası ve malvarlığı olmayan, kırsal alanda oturan hanehalklarıdır.

*dy/dx; kukla değişkenlerde 0'dan 1'e kesikli değişimi göstermektedir.